

ATATÜRK, CUMHURİYET VE KADIN HAKLARI

GÜLAYARIKAN*

Giriş

Türkiye'de Cumhuriyetle birlikte büyük ölçüde çözümlenecek olan üç proje gündeme gelmeye başlamıştır: Uygun bir *ulusal gündem* oluşturmak, çağdaş toplumlar ailesinde yeralmaya uygun *siyasal bir yapı* belirlemek ve *modernleşme* yolundaki adımları hızlandırmak için gerekli adımları atmak. Ulusal kimlik "Anadolu Türklüğü, Türk", siyasal yapı "Lâik Cumhuriyet" olarak kabul edilirken, modernleşme yolunda da gerekli adımlar atılmıştır. Bu çerçevede kadınlar toplumu "çağdaş medeniyetler düzeyine çıkarma" ideolojisinin taşıyıcıları olarak kabul edilmişlerdir. Kadın konusundaki tutumlar ve reformlar eski düzenin yıkılmasının, eskiyle bağlarının koparılmasının en önemli göstergelerinden biri sayılmaktadır (Çaha 1996: 107-109). Bu açıdan kadın konusu, hem geri kalmışlıktan kurtuluşun hem de Baulılaşıma idealinin aracı olarak çok daha büyük bir heyecanla kabul edilmiştir.

Dolayısıyla Türkiye'de Osmanlı toplumunun kadınsız toplum yapısından, kadınlı modern Türk toplumuna, Atatürk ilke ve inkılâpları ile geçirilmiştir. Atatürk'ün inkılâpları planlı sosyal değişmeye bir örnektir. Bu inkılâplar ile, sosyal yapıda mevcut aksaklıkların giderilebilmesi için, planlı, bilinçli uygulamalarla sosyal yapıda, yapının işleyişinde, kavramların yapı ve fonksiyonlarında değişiklikler meydana getirilmiştir (Erkal 1984: 87). Atatürk 1923 yılında İzmir'de yaptığı konuşmasında "Şuna inanmak lâzımdır ki, dünya yüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir" demektedir. Atatürk, Türk kadınının dünya kamuoyunda yanlış tanıtıldığına inanıyordu ve bu imajın değiştirilmesini istiyordu (Doğramacı 1989: 89-90). Bu amaçla Türk kadınlarının toplumsal statüsünü köklü biçimde değiştirmek ve onları sorumlu, kendine güvenen birer vatandaş haline getirmek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün başlıca uğraşlarından biri olmuştur.

1923 yılında Atatürk "bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının sebebi, kadınıma karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir. Yaşamak

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer bir organı işlemezse o sosyal toplum felçlidir" demektedir. İşte bu çağdaş düşünüş ile kadının toplumdaki yeri belirlenmiştir (Doğramacı 1989: 90; Çaha 1996: 110).

Atatürk 1923'te yaptığı bir başka konuşmasında, Anadolu kadınlarının kahramanlıklarını Türk kamuoyuna övgü ile tanıtıp onlara "özgürlük, eşit öğrenim olanakları ve layık oldukları biçimde erkeklerden farksız bir toplumsal konum" vaad etmişse de, ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin türdeş olmayan yapısı, reformcu tasarıları geciktirmeye zorlamıştır. Atatürk yaptığı çeşitli yurt gezilerinde, özellikle kırsal alanlarda eşitlikçi önlemlerden yana olduğunu açıklamıştır. Örneğin Cumhuriyetin ilanından altı ay önce 21 Mart 1923 günü Konya'da yaptığı bir konuşmada "çok daha elverişsiz şartlar altında bulunan kadınlarımızın erkeklerle birlikte, hattâ bazı hallerde, onları geçmiş olmaları olağanüstü yetenekleri eşitliklerinin en açık kanıtıdır" sözlerini sarfetmiştir. Böylece Mustafa Kemal, uzun vadeli stratejisini gözden uzak bulundurmaksızın, kamuoyunu köklü değişikliklere hazırlamaya çalışıyordu.

Kısaca Atatürk, yaptığı konuşmalarda Türk kadınına olan güvenini daima belirtmiş ve kadını sürekli olarak yüceltmıştır. Türk kadınından beklenen faziletleri tekrarlamış ve kadının tüm hizmetlerine katılmadığı bir toplumda ilerleme, refah ve saadet olamayacağına dikkat çekmiştir (Taşkiran 1973: 90). Böylece Kadın Hakları İnkılâbı'nın bütün esasları, Türk halkına ilân edilmiş oluyordu.

Cumhuriyet döneminde Atatürk'le birlikte yönetici kesimin kadına bakış açısında meydana gelen değişmelerin ışığında, kadının toplumda ön plâna çıkarılışı ve Türk kadın kimliğinin oluşturulmasında meydana gelen değişmeleri vermeye çalıştığımız araştırmamız şu bölümlerden oluşmaktadır: "Giriş", "Medeniyet ve Milliyetçilik Kavramları Üzerine", "Türkçü Akım ve Kemalist Kadın Kimliği", "Cumhuriyet Dönemi Kadınları ve Yasal Gelişmeler" ile "Sonuç".

Medeniyet ve Milliyetçilik Kavramları Üzerine

Cumhuriyet, hakimiyetin halka verilmesi yolundaki askerî tutumun dış ve iç düşmanlara karşı zaferle sonuçlanmasından sonra Devlet'in kimliğidir (Tural, 1997).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Tanzimat'tan itibaren süregelen Osmanlıdaki Doğu-Batu meselesi, yeni bir millet, yeni bir medeniyet, yeni bir gelecek esasında aşılmaya çalışılmıştır. Medeniyet kavramı teknoloji düzeyinden, yeme içme adetlerine kadar geniş bir alanı kapsamakla birlikte her şeyden önce "Batı bilincinin ifadesi", "Batının millî duygusu"dur. Kısaca "medeniyet" kavramı Batı dünyasının üstünlüğünü tanımlamakta, kültürel modeline evrensellik boyutu afetmektedir (Göle 1992: 49-51).

Atatürk'ün Türk toplumunu çağdaş uygarlık yörüngesine oturtma gibi büyük amacının iki önemli yönü vardır: Birincisi, gelenekçilik tutumunu yok etmek, ikincisi de bu yörüngeye uygun kuralları, kurumları, örgütleri yerleştirmek, toplumun yeni kuşaklarını buna göre yetiştirmek, geleneklerle yeni çağ arasında bir köprü kurmaktır. Bu anlamda Cumhuriyet dönemi inkılaplarının tümünün bir "yeniye yöneliş" olduğu söylenebilir (Berkes 1978: 215).

Peyami Safa "Atatürk inkılaplarının değişmez iki prensibinden söz etmektedir: milliyetçilik, medeniyetçilik" (Safa 1959: 90). Medeniyet kavramı Batılılaşmanın pusulası olarak Fransa'yı göstermektedir. Frenk usulüne uygun giyim ve yaşam tarzı, Tanzimat'tan itibaren Osmanlı'nın merakını cezbetmiştir. Cumhuriyet ile birlikte ise alafrangalık, moda akımlarının ötesinde, erişilmesi gereken medeniyet sembollerini temsil etmiş ve resmî ideolojinin bir parçası haline gelmiştir. Cumhuriyetin resmî ideolojisi, medeniyete katılma ütopyasını yaşam ve giyim tarzından ayırmamaktadır. "Uygarım diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı, aile hayatı ile, yaşayış tarzı ile baştan aşağıya dış görünüşü ile de uygar olduğunu göstermek zorundadır" diyen Mustafa Kemal'in Batılılaşma sürecinde giyim kuşama verdiği önem, 1925 yılında Batılılaşmanın simgesi olarak "Şapka Kanunu"nun çıkarılmasına kadar gitmiştir. Mustafa Kemal "Şapka İnkılâbı"yla Türklerin Osmanlılıkla kurtmaya devam ettiği bağı kesiyordu. Şapkanın kabulü aynı zamanda kadın tesettürünün de kalkmasını hazırlamaktaydı (Göle 1992: 51-53).

Öte yandan "şark kafası" ile sonuna kadar savaşacağını ilân eden Atatürk, Tunaya'ya göre "medeniyet kavramının eşsiz savunucusudur" ve Tanzimat'tan beri süregelen kültür ve medeniyet arasındaki karşıtlığı Cumhuriyet, medeniyet lehine çözmek istemektedir. Bunun için de "İslâmî Rönnesans" tekliflerinin karşısına Atatürk, Tunaya'nın deyişiyle, "Millî Rönnesans" formülüyle çıkmaktadır (Tunaya 1986: 117).

Milliyetçilik ise Osmanlı kozmopolit seçkinciliğine karşı, Anadolu halkçılığına dayanmaktadır; yeni yükselen orta sınıfların iktidara gelişlerini ifade

etmektedir. Nasıl ki medeniyet kavramı Doğu-Batı arasındaki çatışmada Baunın üstünlüğüne tekabül etmekteyse, milliyetçilik de siyasi tabakalar ve zümreler arasındaki iktidar mücadelesinde yeni bürokrat seçkinlerin saray karşısındaki galibiyetini dile getirmektedir. Medeniyet projesi bir anlamda milliyetçilik ideolojisini kültür kökenlerinden soyutlamıştır. Türk milliyetçiliği, Ziya Gökalp düşüncesinde görüldüğü gibi, İslâmî etkilerinden tamamen arındırılmak istenmiş ve kaynağını geçmişteki saf ve destanî Türk kültüründen almaya çalışmıştır. Kısaca Türk milliyetçiliği, yükselen bürokrasinin Osmanlıdan farklılaşma, ancak Batıyla özdeşleşme idealine zemin aramaktadır. Kemalist milliyetçilik, zaman içinde Osmanlılık sorun olmaktan çıktıkça, "Misak-ı Millî" sınırlarının savunulmasına dönüşmüştür (Göle 1992: 55).

Türkçü Akım ve Kemalist Kadın Kimliği

"Kemalizm"i hazırlayan Türkçü akım Batılılaşmanın "asrılık" ile "İslâmcılık" arasında gidip gelen aşırılıklarına "Türk ulusal kimliği ve terbiyesi" ile sınır koymaya çalışmıştır. "Türklük kozmopolitliğe karşı İslâmiyet ve Osmanlılığın hakikî istinat yeridir" diye yazan Ziya Gökalp "Tanzimat terbiyesinin de iflâs ettiğini" ileri sürerek, "yeni hayat" için "yeni terbiye" önermiştir. Böylelikle giderek medeniyet projesi millî bir kimliğe bürünmekte ve seçkin kozmopolit Osmanlı Batıcılığının karşısında halkçılık ve milliyetçilik temaları işlenmektedir (Göle 1992: 45; Gökalp 1976: 7).

Ulusal kimlik arayışındaki Türkçüler için "yeni hayat"ı "millî aile" ve "millî terbiye" temellendirecektir. Ziya Gökalp'in "yurdum mes'ud olsun, yuvam bahtiyar" sözleri ile alışlagelmiş geleneksel ilişkiler üzerine kurulu, neredeyse doğal sayılan aile, yeni ideallerin hedefi olmakta ve değişim dünyasına girmektedir. Zafer Toprak'a göre o döneme kadar "özel" alan kapsamına giren ailenin "kamusallaştığını" ulusal normlar ışığında tanımlandığını (Toprak 1988: 162-166) görmekteyiz. Aile gün ışığına çıkarılırken, kadın da çıkarılmış, bu ulusal davanın toplumsallaşması savunulmuştur.

Görüldüğü gibi Kemalist kadın kimliği, II. Meşrutiyet dönemindeki Türkçü ve Bauacı aydınların kadın konusundaki görüşlerinin bir sentezinin izlerini taşımaktadır. Türkçü akımın önde gelen temsilcilerinden Ziya Gökalp, Kemalist kadın kimliğini en çok etkileyen isim olmuştur. Gökalp, kadın kimliğini "okumuş-meslek kadını" olarak belirliyordu. Atatürk'ün görüşleri de büyük ölçüde bu doğrultuda olmuştur. Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türk kadınına mücadelelerine ortak edeceklerini açıklıyordu: "Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz bir yol

vardır. Büyük Türk kadınına hayatımıza ortak etmek, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmî, ahlakî, içtimai, iktisâdî hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur" (Atatürk 1923: 154-155). Dolayısıyla Kemalist kadın kimliği, ülkenin kalkınması ve gelişmesi çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

Kemalizmin kadın konusuna yaklaşımı medeniyet ve milliyetçilik ikilemine ışık tutacak niteliktedir. Çünkü kadın, hem medeniyet projesinde, hem milliyetçilik ideolojisinde Kemalist hareketin harcı olmuştur. Bir anlamda Kemalist reformların bayrağını kadınlar taşımaktadır. Bilindiği gibi kadın konusu Tanzimat'tan itibaren medeniyet bilincinin gelişmesiyle başbaşa gitmiş, kadınlar Cumhuriyet ile birlikte medeniyet değişiminin baş aktörleri yapılmak istenmiştir. Bu çerçevede "koket, halkına yabancı Osmanlı kadını" ya da "taassup altında, medeniyete yabancı Müslüman kadını" karşısına "Anadolu kadını" çıkarılmaktadır. Kemalist milliyetçiliğin halkla beslenmesine benzer bir biçimde, Kemalist kadın hareketi Osmanlı kozmopolitliğine karşı Anadolu kadınına yüceltmektedir (Göle 1992: 55).

Kemalist kadın tipini hazırlayan Halide Edip Adıvar'a göre bu kadın tipi: Ulusu için yararlı olmaya çalışan, siyasî alanda erkeklerin yanında yerini alan, buna karşın "müşfikliğinden" kaybetmeyen, ağırbaşlı, arkadaş, vatanın anası, halkçı kadın tipidir. Kısaca toplumsallaştıkça halka yakınlaşan, fiziksel görünümünde sadeliği koruyan, süsten sıyrılmış, neredeyse kadınlığını unutturmayı başarmış, ülkü sahibi faziletli kadınlar, Cumhuriyet kadınlarının habercisidirler (Göle 1992: 47).

Halide Edip, toplumda birbirine karşıt olarak algılanan değerleri uzlaştırarak yeni bir kadın imgesi yaratmıştır. Çünkü bunlar hem Batılılaşmış, hem de ulusal değerlerine bağlı kalmış, hem okumuş ve serbest hem de namus konusunda çok titiz, ahlâkı sağlam kadınlardı (Moran 1990: 119). Ancak Halide Edip'in Doğu-Batu sentezi biraz daha fazla Doğu'ya, Anadolu kadınına doğru meyletmıştır. Halide Edip'in halkçılığı, Kemalist halkçılığın evriminden farklı olarak İslâmî geleneklere karşı tanımlanmaz. Din ile hars arasında ilişki kurar. Dolayısıyla İslâmî geleneklerden soyutlanmayan Halide Edip halkçılığı, biraz da Millî Mücadele döneminin efsaneleşmiş bir ürünü sayılabilir (Göle 1992: 63).

Kemalist reformlar ise kadını dinin etkisinden kurtarmayı hedefliyerek, toplumsal görünürlüğü kadar, fiziksel görünürlüğü de teşvik etmekteydi. Falih Rıfkı Atay'a göre; Kemalist reformlar kadını kurtaracaktı. Kurtarmak

için önce açmalı idi. Haremi yıkmalı idi (Aktaş 1989: 156). İlk yapılan işlerden biri olarak; İstanbul polis müdürünün kamu taşıt araçlarında erkek ve kadın yolcular arasındaki perdeleri kaldırtma kararı gösterilebilir. Bu kararın parlamentoda "Müslüman bir cumhuriyet" yönetimi ile bağdaşıp bağdaşmayacağı sorunu yoğun bir tartışmaya yolaçmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Kadınları ve Yasal Gelişmeler

Kadınların gerek peçe ve çarşaftan kurtularak aile ve çalışma yaşamında kadın-erkek birlikte yer almaları, gerekse yurttaş olarak —eşit siyasî haklar elde ederek— görünürlük kazanmasını Kemalizm teşvik etmiş, meşrulaştırmış, hukuksal temellerini atmıştır. Yeni Medenî Kanun buna bir örnektir. Aslında yasalarla modernleşme arasında ilişki vardır. Yasaların Batı ülkelerinde kültürel değişme ve toplumsal uzlaşmaları kurumsallaştırmak amacıyla çıkarılmasına karşılık, Türkiye'de işlevleri modernleşme sürecini belirlemek ve hızlandırmak olmuştur (Göle 1992: 67-69).

Türk kadınları Cumhuriyetin kurulması ve Medenî Kanun'la birlikte birtakım yeni sosyal haklar ve seçme ve seçilme haklarıyla birlikte de siyasal haklar elde etmişlerdir. Atatürk'ün Medenî Kanun'dan önce 3 Mart 1924 yılında yürürlüğe koyduğu Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim hizmetleri merkezleştirilerek kontrol altına alınmış ve cinsiyet farkı gözetilmeksizin eğitimde fırsat eşitliği getirilmiştir. Yine aynı tarih ve 431 sayılı kanunla hilaftin kaldırılması ve 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) ile "lâiklik" ilkesi kabul edilmiştir (Doğramacı 1993: 21-22).

1925 yılında ise Türk erkeklerinin şapka giymesini zorunlu kılan "Şapka Kanunu" çıkarılmıştır. Kadınların giyimi ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamış, ancak büyük şehirlerde kadınların da örtüden kurtulmaları için uygun psikolojik ortam hazırlanmıştır.

17 Şubat 1926 yılında İsviçre'den alınan ve üzerinde çok az değişiklik yapılan Türk Medenî Kanunu kabul edilmiş ve aynı yıl yürürlüğe girmiştir. Atatürk ve arkadaşları tarafından Medenî Kanun, "Türkiye'nin muasır medeniyetler grubuna girmeye hazır olduğunu gösteren bir simge" olarak kabul edilmiştir (Çaha 1996: III). Medenî Kanun'la Türk kadınına birtakım temel haklar verilmiştir: Çok eşli evlilik yasaklanmış, kadına boşanma hakkı verilmiş, kadın miras konusunda erkekle eşit duruma getirilmiş, evlilik yaşı sınırlandırılmış, kadın mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olmuş ve

evlilik bir memurun nezaretinde resmî bir boyut kazanmıştır (Taşkiran 1973: 120-121; Doğramacı 1993: 19). Göle'ye göre; Medenî Kanunun amacı adet ve görenekleri tercüme etmek değil, tersine modernliğin ilkelerine uygun yeni bir aile yapısı getirerek, bu adet ve görenekleri aşmaktır (Göle 1992: 69). Ancak Unat, Türk Medenî Kanununun ne ölçüde eşitlikçi olduğunu tartışmış ve onun aslında karı-koca arasında gerçek anlamda bir eşitlik ilkesi getirmediğini ortaya koymuştur (Unat 1982: 15).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci döneminin sonlarına doğru, kadınlara siyasî hakların verilmesi yolunda kadınlar tarafından dileklerde bulunulmuş, bazı konferanslar verilmiş, bu konuda birtakım kadın dernekleri harekete geçmiştir. Sonuç olarak 3 Nisan 1930 gün ve 1580 sayılı yasa ile Türk kadınına ilk kez belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Afet İnan, Belediye Kanunu'nun kabul edildiği gün Türk Ocağı'nda yaptığı konuşmada seçim hakkının cinsiyet farkı olmaksızın bütün vatandaşlara verilmesini istemiş ve "kadın seçim hakkını almalıdır. Çünkü demokrasinin mantığı bunu gerektirir. Kadının toplum içinde göreceği vazifeler vardır" (İnan 1982) demiştir.

Daha sonra 26 Ekim 1933 gün ve 2349 sayılı kanunla da kadınlar, köy ihtiyar heyetlerine ve muhtarlığa seçme ve seçilme haklarını elde etmişlerdir. 5 Aralık 1934 gün ve 2599 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10. maddesi; "22 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir", 11. maddesi ise, "30 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk milletvekili seçilebilir" demektedir.

Böylece Türk kadını, birçok Avrupalı kadından çok önce milletvekili seçme ve seçilme hakkına ve eşit vatandaş olma niteliğine yasal olarak kavuşmuştur (Doğramacı 1993: 21-22; Taşkiran 1973: 138; Unat 1982: 21). İnönü, haklı olarak "Türk inkılâbı denildiği vakit, bunun kadının kurtuluş inkılâbı olduğu beraber söylenecektir" demektedir (Taşkiran 1973: 138). 1935 yılında yapılan ilk genel seçimlerde Meclise 18 kadın milletvekili girmişse de (yüzde 4.5) günümüze gelinceye değin bu sayıda önemli sayılabilecek düşüşler olmuştur. Kadının siyasetten uzak kalışını açıklayan kuramlardan "Siyasal Sosyalleşme Kuramı"na göre, kız ve erkek çocuklar çocukluktan itibaren ayrı ilgi alanlarına itilmekte ve bu sosyalleşme süreci içinde erkek karar verici bir rol kazanırken, kadın edilgen, bağımlı ve ikincil bir rol içine girmektedir. Bu durumdaki bir kadının siyasete ilgi duyması beklenmemektedir. Bu uzak kalış "Durumsal Koşullar"la açıklayan yaklaşıma göre de, ka-

dının toplumdaki yeri aile içindeki geleneksel rolüne bağlı olarak belirlenmektedir. Burada her kadın için önceliği ev ve çocuk almakta, çalışan kadınlar için de bu sınırlar dışına çıkmak zorlaşmaktadır. Böylece birçok kadın yukardaki nedenlerle siyasal etkinliklerden ya uzak kalmakta ya da bu tür etkinliklere katılmayı çocukları büyüdükten sonra düşünmektedir (Tekeli ve Koray 1991: 89).

Tarım dışı alanlarda kadınların çalışmalarının son derece kısıtlı olduğu toplumumuzda kadınların siyasal etkinliklere katılabilmeleri için ekonomik sorunları aşmış olmaları ve koca desteği çok önemli olmaktadır. Türkiye'de yapılan araştırmalar, kadınları siyasetle ilgilenmeye iten temel etkenin ya kendi ya da kocasının ailesinde siyasetle uğraşan birilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Kadın milletvekilleriyle yapılan görüşmelerde de evlilik ve çocuğun kadının siyasetle uğraşmasını zorlaştıran faktörler olduğu ortaya çıkmıştır.

Öte yandan siyasete katılmama nedeni olarak gösterilen; ilgi yokluğu, zaman yetersizliği ve meslekî zorluklar kadınların siyasete katılmalarını özendirerek politikalarla yenilebilecek engeller olarak görünmektedir.

Ancak kadınların sayısal olarak siyasal yaşamda temsil edilmeleri değil, koşulları, sorunları ve zorluklarıyla toplumdaki tüm konumlarının temsil edilmesi amaç olmalıdır. Ayrıca kadınların siyasete katılmaları konusunda siyasî partilere de çok iş düşmektedir.

Sonuç

Bernard Lewis'e göre Atatürk'ün ilk büyük başarısı —bir ordu, bir millet ve parçalanmış imparatorluğun yıkıntularından bir millet kurarak ve millî topraklardan istilâcıları sürerek— kahramanca uslüpteydi.

Yine de Atatürk'ün gerçek büyüklüğü, bu başarılarda yatmaz. Onun gerçek büyüklüğü daha çok, bu kadarının yeter olduğunu, fakat yine de tek başına yeterli olmadığını, askerî ödevin tamamlandığını ve pek farklı başka bir ödevin kaldığını kavramasında yatar. Bundan sonraki ödev yurt içinde idi; çünkü askerî, malî ve siyasî bütün istilâcılar gittiği zaman, zaten geri olan ve şimdi uzun savaş ve iç savaş yıllarıyla daha da zayıflamış bulunan ülkenin yeniden kuruluş sorunu duruyordu. Osmanlı askeri ve muzaffer kahraman olarak Kemal Atatürk'ün bunu görebilmesi ve bunun kendisinden istediği büyük hayal gücü ve cesareti gösterebilmesi onun en yüksek meziyetidir...

Siyasal fikirlerinde Kemal Atatürk Genç Türklerin —özellikle onlar arasında milliyetçi, pozitivist ve Batıcı kanadın— bir varisi idi. Hayatının iki hâkim inancı Türk ulusuna ve ilerlemeye olan inancı idi; her ikisinin de geleceği, onun için Batının modern uygarlığından başka bir şey demek olmayan uygarlıkta yatıyordu. Atatürk'e göre; Türkler, büyük başarılar sahibi olan büyük bir ulus idi; uygar uluslar topluluğunda yerini bulmak üzere tekrar ilerleme yoluna konmaları gerekiyordu. 1924'te "Türkler" diyordu, "bütün medenî milletlerin dostlarıdır. Memleketler çeşitlidir, ama medeniyet birdir ve bir milletin ilerlemesi için de bu biricik medeniyete iştirak etmesi lazımdır" (Lewis 1993: 290-291).

Kadın konusuna da aynı perspektiften bakan Kemalizm, medeniyet değişimi tasarımıyla kadınlara "toplumsal görünürlük" kazandırmaktadır. Bu çerçevede Kemalist reformlar kadının tecriti üzerine kurulu toplumsal sistemi değiştirmeyi hedeflemiştir. Kemalizm belki de dünyada devlet iradesiyle medeniyet dönüşümünü hedefleyen ilk harekettir. Siyasal alandan çok yaşamsal alanın derinliklerini, kollektif kimliği ve cinsiyet ilişkilerinin tanımını, Batı kültürel modelinin manyetik alanına sokmuştur (Göle 1992: 66). İlkokuldan itibaren kız-erkek karma eğitim, kadınların okuyarak meslek sahibi olmaları, kadınlara verilen siyasi haklar, kadınların peçe ve çarşaftan sıyrılması, aile ve çalışma yaşamında erkeklerle birlikte yeralmalarını sağlayarak, ulusal kimlikle temellenmiş, Batıcı medeniyet projesini pekiştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, C. (1989) *Kılık, Kıyafet ve İktidar*, İstanbul, Nehir Yayınları.
- Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri II*, (1989) "Konya Kadınları İle Bir Konuşma", (4. Baskı) Ankara, Türk İnkılâp Enstitüsü.
- Berkes, N. (1973) *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Çaha, Ö. (1996) *Sivil Kadın*, Ankara, Vadi Yayınları.
- Doğramacı, E. (1989) *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Doğramacı, E. (1993) *Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Gökalp, Z. (1976) *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, Ankara, Kültür Bakanlığı yayınları.

Göle, N. (1992) *Modern Mahrem-Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul, Metis Yayınları.

İnan, A. (1982) *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

Lewis, B. (1993) *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çeviren: Prof. Dr. Metin Kıratlı) Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Moran, B. (1990) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Safa, P. (1959) *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ankara, Kanaat Kitabevi.

Taşkıran, T. (1973) *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara, Başbakanlık Basımevi.

Tekeli, Ş. ve Koray, M. (1991) *Devlet, Kadın, Siyaset*, İstanbul, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Anadolu Matbaa Tic. Koll. Şti.

Toprak, Z. (1988) "Kadın Askerler ve Millî Aile," *Tarih ve Toplum*, c. 9, no 51.

Tural, M. Âkif, (1997) *Saltanatın Otopsisini veya Millî Hakimiyet Yolunda Çekilen Çileler*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi.